

# Van vagy nincs? Konferenciagondolatok a „cigánybűnözés”-ről<sup>1</sup>

**BOZORÁDI János**

*A szerző gyakorló bűnüldöző, aki nap mint nap szembesül a cigány bűnelkövetők magatartásával és a velük szembeni társadalmi ellenszennvel. Rendőrként érzékeli a kiélezetett társadalmi feszültségeket, ennek következtében hasznosabbnak tartaná a „cigánybűnözés” problémájával való szembenézést, a dolgok nevének nevezését. Különösen káros, hogy nem is mérhetjük magát a jelenséget, mert a fogalom tisztázatlan, a „cigány” megjelölés a rendészeti munkában is tilos.*

Lehet, hogy félreértettem az egész rendezvény alapgondolatát vagy szándékát, de – végighallgatva az előadásokat és a reakciókat – nem lehettem ezzel egyedül. Magam, a pályán eddig eltöltött több mint huszonöt év során, az első három évet leszámítva, gyakorlatilag mindvégig a bűnügyi területen dolgoztam. Nagyon vonzott a bűnügyek megoldása, felderítése, bűnmegelőzési osztályvezető létemre jelenleg is végzek ilyen munkát is. A bűnügyi tudományok közül legjobban a kriminalisztika érdekelt, szakdolgozatomat is krimináltaktikából írtam. A kriminalisztikai gondolkodás az életem részévé vált, a mindennapok során is szinte önkéntelen szokássommá lett az észlelt tények összefüggéseinek elemzése, értelmezése, lehetséges következményeik számbavétele (verziók felállítása), és az ennek megfelelő cselevés.

Ez együtt jár egyfajta bizalmatlansággal, a feltevéseim helyességében való folyamatos kételkedéssel, amely újabb releváns tények megismerésére ösztönöz, hogy azzal kapcsolatban, amit fontosnak ítélek, minden lehetséges információt összegyűjtsék. Az eltelt évek alatt jól megtanultam, hogy nem minden az, aminek látszik. Egy kézenfekvő feltevést tényként elfogadni csak minden információ összegyűjtése, értékelése, elemzése alapján lehet, de akkor is felmerülhetnek újabb körülmények, amelyek megváltoztathatják korábbi feltevéseinket. A nyomozások során olyankor követtük el a legnagyobb hibákat, amikor elhittük, hogy a megoldás kézenfekvő, és már minden tény rendelkezésre áll.

Bár a rendezvény rendkívül sokat adott, mégis keveset ahhoz, hogy megnyugodva, válaszokkal a tarsolyukban távozzanak a résztvevők. Bennem a hiányérzet munkál, és arra ösztönöz, hogy – szokásommal ellentétben – megkíséreljem leírni mindazt, ami kavargó a fejemben. Vegyük szépen sorjában először az előadásokat!

<sup>1</sup> A „cigánybűnözés” fogalmának evolúciója – Kisebbségi probléma, társadalmi csapda. Konferencia az NKE Rendészettudományi Karon, 2013 májusában. A konferencián elhangzott előadások a Magyar Rendészet 2013/3–4. számában olvashatók.

Az első előadás Bíró Judit<sup>2</sup> egyetemi docens révén egy fogalmat járt körül tudományos igényességgel – a felkért előadó maga is tudós, szakmaisága megkérdőjelezhetetlen. Alapkérdése hallgatói szempontból talán így foglalható össze: A „cigánybűnözés” mint fogalom tudományos szempontból elfogadható-e, vagy már önmagában a szóösszetétel is egyértelmű megbélyegzést és kirekesztést jelent (ami miatt nem alkalmazható)? Nagyon színvonalas és jól felépített előadást hallottunk, melynek bizonyos elemei, főként az idézett példák – s ezek kapcsán a cigányságot az állatokkal azonosító megnyilatkozások helytelenítése – több későbbi előadásban is visszaköszöttek. Habár érdekes volt, eleinte nem értettem, hová vezet a problémának ez a fajta megközelítése.

A második előadó, Fiáth Titanilla<sup>3</sup> gyakorló börtönpszichológus, saját kutatási tapasztalatait osztotta meg hallgatóságával. Maga a kutatási módszer az empirikus megismerést célozta. Számomra rendkívül érdekes volt, hogy a megkérdőjelezettek mindhárom csoportja egyértelmű igennel felelt arra a kérdésre, hogy a „cigánybűnözés” létezik-e. Ám sem az előadás, sem az előadó nem válaszolta meg, hogy a fogalom mit takar pontosan, mire vonatkoztatható, sőt maga a kutató utasította el a fogalom alkalmazását. Bennem ekkor kérdések merültek fel – melyek megválaszolása a rendezvény keretein belül nem lett volna lehetséges – azzal kapcsolatban, hogy ha ez a kutatás empirikusnak nevezhető, vajon kétségbe vonható-e az interjúalanyok (emberölés miatt fogva tartott cigány és nem cigány származású elítéltek és a fogva tartásukért felelős őrszemélyzet) valószínűleg empirikus úton szerzett tapasztalata. És, bár erről csak a kutatás részletekbe menő megismerése után lehetne véleményt nyilvánítani, milyen alapon vonható kétségbe egy olyan ember tapasztalati megismerésen alapuló meggyőződése, aki maga is valamilyen bűnözői szubkultúra tagja, vagy éppen ilyen emberek őrzéséért felel hosszú éveken keresztül, s velük folyamatos interakcióban van? Azt hiszem, nem minden körülmények között hagyható figyelmen kívül ez a tény azon érvelés alapján, miszerint ha valakit stigmatizálnak, előbb-utóbb azonosul azzal.

Hozzám a negyedik előadás, a nagy tapasztalatú kriminológus, Póczik Szilveszter<sup>4</sup> megközelítése állt legközelebb. Bár a rendelkezésre álló szűk időkeret miatt nagy léptékben, de rendkívül szemléletesen mutatta be a cigányság élethelyzetében bekövetkezett változásokat, ha kellett, évszázados időtávot könnyedén, de logikus lépésekben átszelve. Ezen előadás összegzésében jutottunk el ahhoz, hogy milyen okok vezettek a „cigánybűnözés” fogalmának megjelenéséhez. Az előadó megállapította és kimondta azt is, hogy a fogalom értelmezhető, sőt alkalmazható, ha konkrétan meghatározhatóvá tesszük azt, amire vonatkoztatni kívánjuk. Mivel ez jelenleg még nem történt meg, így használata – tudományos szempontból – értelmetlen. Így újabb dilemmához érkeztünk, a „Nesze semmi, fogd meg jól!” érzésével. Kedves Hallgató! Kaptál egy lezárt, üresnek látszó dunsztosüveget, rajta egy címkével, amelyen ez áll: „CIGÁNYBŰNÖZÉS”, és továbbra sem tudod, mi az. Van vagy nincs? Van valami az üvegben vagy sem? Vagy ez a valami maga az üveg, és mindenki azt tesz bele, amit akar?

2 Bíró Judit: „Fajzatiság, avagy az elnémitott tudomány” c. előadása.

3 Fiáth Titanilla: „A cigánybűnözés fogalma a börtönben” c. előadása.

4 Póczik Szilveszter: „Történeti, társadalompolitikai és etikai megfontolások a cigánybűnözés fogalma kapcsán” c. előadása.

Kimondottan érdekes színfoltja volt a rendezvénynek a levéltári kutató, Tóth Eszter Zsófia<sup>5</sup> előadása. Kár, hogy némiképp kizökkentette a jogvédők bekiabálása, amit minősíteni ehelyütt nem szeretnék. Ettől mindenki feszültté vált. Itt éreztem először, hogy az első előadásra miért is volt szükség – és ez mutatja a szervezés erényeit –, a kör lassan kezdett bezárulni. A korabeli (pártállami) rendőrség értékeléseinek és az előadó szintén empirikus úton szerzett tapasztalatainak bemutatása jól tükrözi azt a kettősséget, amely ma is feszíti ezt a szervezetet belülről. Bizonyos kérdésekben a mai rendőrség is végletekig előítéletes, ennek ugyanakkor tudatában is van, és egyúttal haladó, kora sztereotípiáival időről időre szembehelyezkedő is, s küzd saját előítéletessége ellen.

Ismét visszakanyarodtunk a konferencia kezdő előadásához, legalábbis az egyik abban elhangzott példa, a hírhedt „dánosi gyilkosság” esetéhez. Zádori Zsolt<sup>6</sup> rámutatott a rendőrség szakmai berkeiben élő „hiedelemvilág” visszásságaira. Belőlem ez ismét ambivalens érzéseket váltott ki. Az 1907. július 19-én, a dánosi csárdában elkövetett, négy ember életét kioltó rablógyilkosság kapcsán, a forrást elolvasva abban látok párhuzamot a mai magyar valósággal, hogy milyen hihetetlen nyomás alatt kellett és kell dolgoznia a rendőrségnek ilyen ügyekben, és mekkora teljesítménykényszer alatt, amely minden irányból ránehezedett, nehezedik. Hányféle elvárásnak kellett és kell megfelelnie, hogyan próbálta és próbálja kiszolgálni ezt a sokféle igényt. Mindebbe a hiba persze bele van kódolva. Horváth százados tanulmánya alapján számomra nem az volt a kérdés, hogy a szerző hogyan állíthatott tényként valótlanságokat a cigány bűnelkövetők hiedelemvilágával kapcsolatosan, hanem az, hogy az általa leírtak empirikus tapasztalatokon alapultak-e. Vajon hány felderített emberölést vizsgálva jutott Horváth százados erre a megállapításra? Nem utasíthatok el egy szakmai véleményt, amíg nem tudom, hogy milyen tényeken alapul. Az előadó cáfolt, de sajnos a cáfolat sem tartalmazta az ezt alátámasztó tényeket, tehát legalább oly kevésé volt meggyőző, mint az állítás, amelyet megdönteni igyekezett.

Ezt követően Bársony János, a jogvédő következett, aki kiválóan felkészült, jól képzett, hatásosan érvelő előadó, de az én mindenre nyitott gondolkodásom szerint szélsőségesen elfogult is. A közönség – amelynek sorait magam is erősítettem – végighallgatta az előadókat, a jogvédőket is, akik hívatlanul érkeztek, és az alapvető kommunikációs és illemszabályokat felrúgva nyilvánítottak véleményt egy általuk kirekesztőnek, előítéletesnek és rasszistának bélyegzett plénum előtt, amely türelmesen végighallgatta sokszor hosszúra nyúlt hozzászólásaikat, és végül sajnos védekezni kényszerült az általuk felhozott vádak ellen, holott a jelenlévők már eddig is sokat tettek a rendészeti szerveken belül a helyzet javításáért.

Egyes számú dilemma: van vagy nincs „cigánybűnözés”? Szeretnénk tudni, de nem tehetjük mérhetővé, hiszen etnikai, származási alapon nem gyűjthetünk adatot például az ENyÜBS-ben. Ugyan miért nem? Hiszen ezek az adatok statisztikai sokasággá állnak össze, és ettől kezdve nem vonatkoztathatók, nem kapcsolhatók össze konkrét

5 Tóth Eszter Zsófia: „Cigánybűnözés – fogalomtörténet” c. előadása.

6 Zádori Zsolt: „Horváth r. százados tévedése” c. előadása.

személlyel, ennek csak a törvényi garanciáit kell megteremteni. És nemcsak a bünygyi statisztikában kell ilyen jellegű adatokat gyűjteni, hanem a társadalmi élet más területeiről (pl. egészségügy, oktatás) is.

Ezek hiányában hogyan állíthatjuk felelősséggel és biztosan, hogy a cigányság életkilátásai – bár az ellenkezője sem mondható – kilencszer rosszabbak, mint a nem cigány népességé? Mi az a szám, amelyet kilencsel megszorozva megkapjuk ezt az eredményt? És ezzel el is jutottunk ahhoz a tényezőhöz, amely írásra sarkallt: ha ezt a kérdést – miszerint a fogalom létezik-e, megállja-e a helyét tudományos vizsgálatok alapján is – komolyan el akarjuk dönteni, akkor valahogyan mérhetővé kell tenni, ehhez viszont valamiféle egyezsége kellene jutnia kutatóknak, politikusnak, jogvédőnek – és még ki tudja, ki mindenkinek.

Azt tudom – egy EBESZ-delegáció szolnoki látogatása kapcsán, melynek alkalmával bemutattuk a 2007. évi roma projektünket –, hogy például Azerbajdzsánban gyűjtenek ilyen adatokat is a bűnelkövetők származásáról. Sokan erre bizonyára azt felelnék, hogy az egy diktatúra. Gyűjtenek azonban hasonló adatokat (persze nemcsak a cigányságra, hanem a származásra és etnikai hovatartozásra vonatkozóan) az USA-ban,<sup>7</sup> és van ilyen jellegű – természetesen célhoz kötött – adatgyűjtésre vonatkozó ajánlása az EP-nek<sup>8</sup> is.

De ha minden tudományos ismeretünket felhasználva mérhetővé tettük a kérdést, szembe kell néznünk az általunk megállapított tényekkel is. Azt viszont nem tudhatjuk, hogy ezzel kinek adunk fegyvert a kezébe, milyen ideológia használja fel az eredményeket, és milyen ügy érdekében, kinek ártunk, milyen indulatokat szítunk fel, és milyen folyamatot indítunk el, amelyet aztán esetleg nem lehet megfékezni. Azt hiszem, ennek a felelősségét nem meri ma Magyarországon senki sem felvállalni a jelenlegi kiélezett társadalmi helyzetben. Így pedig nem tudom, érdemes-e ilyen témákról beszélni. Meglátásom szerint mindettől a „cigánybűnözés” – mint speciális bűnözési jelenség – létezését tagadók félnek a leginkább. Egyszer csak el kellene ismerni valamit, amit addig elutasítottunk. Pedig ha szembenézünk egy problémával, a megoldás is könnyebb. Ehelyett igyekszünk eltitkolni, jobb esetben tudomást sem venni róla.

Úgy tűnhet, hogy én is a „cigánybűnözés” létezése mellett érvelek, holott nem. Saját, empirikus úton, több mint negyed évszázad alatt szerzett tapasztalataim (1987-től napjainkig) azt mondatják velem, hogy létezik bűnözésből élés, amely nem azonos a megélhetési bűnözéssel, léteznek jellemzően cigány elkövetőkhöz kapcsolódó bűnelkövetési formák, melyek nem azonosak a „cigánybűnözés”-sel. De a fogalom létjogosultságát nem tudom cáfolni, mivel csak az üres – vagy annak tűnő –, felcímkézett dunsztosüveget látom, amely akár lehetne tele is, de hogy mivel, azt egyelőre nem tudjuk.

Egykor a rendőri egységeken belül léteztek a cigányvonalas nyomozók, de létezett ifjúságvédelem és erkölcsrendészet is. Beszélhattünk a rendszerváltás körüli években arab (líbiai, szír stb.) valutaüzéerekről, a rendszerváltást követően román, majd bolgár

7 Pl.: <http://beszelo.c3.hu/04/0203/07pap.htm>

8 Az Európai Parlament 2009. április 24-i ajánlása a Tanácshoz a terroristaellenes műveletek, a rendfenntartás, a bevándorlás ellenőrzése, valamint a vámjáráások és a határellenőrzések során felmerülő, az etnikai vagy faji hovatartozás ismérvein alapuló profilalkotás problémájáról.

zsebtolvajbandákról – mint a szervezett alvilág előhírnökeiről –, később orosz, ukrán szervezett bűnözői csoportokról, „gagyizó”, jellemzően cigány elkövetőkről, és ismerjük még a „markecolás” fogalmát. Ezek többsége ma is megfogalmazható, de a „cigánybűnöző” megnevezés használata tilos. Vajon miért nem lehet a krumplileves krumplileves? De ez már túl messzire visz, és esetleg valaki félreérti.

## SUMMARY

### ***Does it exist or not? Thoughts on gypsy crime at a conference***

BOZORÁDI János

*The author is a practising law enforcer, who is faced with the attitude of gipsy criminals, and the social prejudice against them day by day. As a policeman, he experiences the heightened social tension; therefore he considers it more useful to face the problem of gipsy crime, and to call a spade a spade. It is rather detrimental that the phenomenon itself cannot be measured, because the concept itself is unclarified, and the use of the term “gipsy” is forbidden in law enforcement.*

